

Illés Anikó

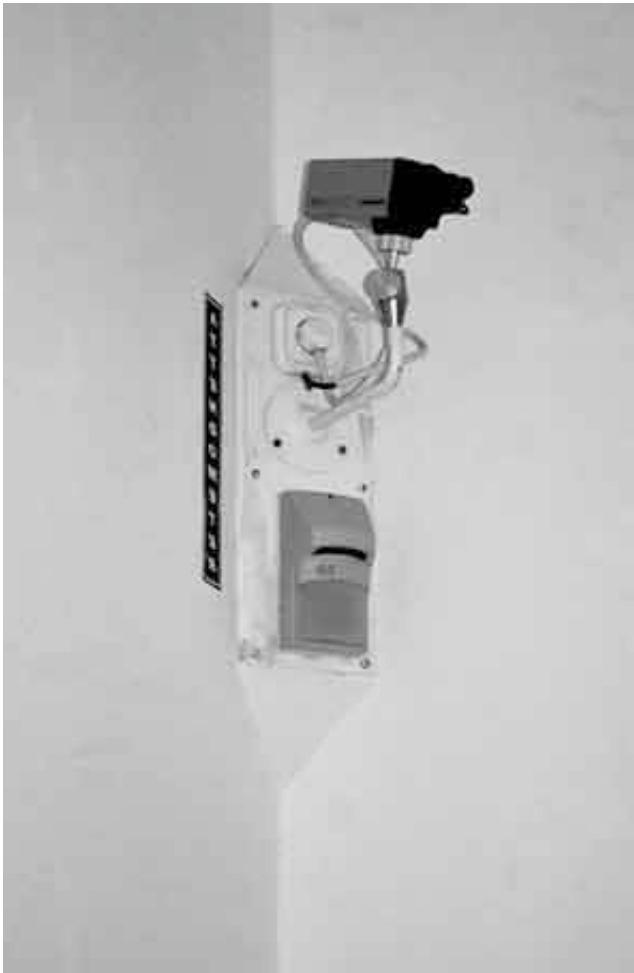
A művészet mérése

Az Attendometer eredményei

Jelen tanulmány a képzőművészet értékelésének néhány változatát kívánja bemutatni. Ennek során a figyelem leginkább azokra az eljárásokra irányul, amelyek a műalkotások befogadását célozzák. A műbefogadás talányos, szubjektív és titokzatos folyamatát már számos módon próbálták elemezni mind elméleti, mind gyakorlati szempontoktól vezérelve. A szerteágazó, műbefogadással foglalkozó eljárások közül azokra fogok kitérni, amelyek a műbefogadás szubjektív menetét megkísérlik valamilyen más, objektívnek tekintett folyamattal összekötni. Ezek a tudományterületek, illetve kritikai vonulatok (mindegyik a maga eszközével) a művészetet egy egységes rend szerint kívánják osztályozni, s egyezményes vagy önkényes mércével mérni. Az egyik célom az, hogy megvizsgáljam, mennyire jelentős az értékelés során a mérés tényezője. Mérés, a szó tágabb értelmében, beleértve minden olyan törekvést, ami objektívvá szeretné tenni a megítélést, illetve az értékelést.

Mielőtt az úgynevezett mérési eljárások ismertetésére rátérnék, jelzem, a művészet értékeléséről, méréséről való gondolkodás ürügyét az Attendometer címet viselő műalkotás adta.

Az Attendometer a Műcsarnokban a Klíma, Szerviz, Out of Time kiállítások idején, a Szerviz részeként volt álátható”, 2001. szeptember 6. és október 7. között. A művet Esterházy Marcell, Kerekes Gábor, Kristóf Krisztián, Szentesi Csaba jegyzi. A kiállítótér eleve mozgásérzékelőkkel volt felszerelve, a biztonsági rendszer részeként. Ezeket az érzékelőket az Attendometer megteremtői arra használták fel, hogy számítógép segítségével figyeljék és jegyezzék a látogatók mozgását. Azaz rögzítették a nézők viselkedésének egy aspektusát, jelesül azt, hogy ki, mennyi időt tölt el egy-egy mű előtt. Az így kapott másodperceket jelölő számokat feltehetően egy egyszerű képlet alapján átválták pontszámokká, a tőzsdei pontokhoz hasonlatosan, s ezeket a folyton változó értékeket egy elektromos kijelző mutatta. Ez a pergő, piros fényírás a változó körülmények tükrében jelezte, „aki mennyit ér”.

Térjünk vissza a fent nevezett értékelési eljárásokra, melyeket úgy fogok nevezni, mint mérési eljárások, s ennek megfelelően aszerint fogok áttekinteni, hogy (1) mit jelölnek ki tárgyuknak, (2) mit választanak a mérés egységének, (3) az eljárás milyen eredetű, s végül, hogy (4) mennyire sikerült objektívvé tenni az alkalmazott mérési eljárást (megítélési módot).

Az első kérdés: Mit tekintünk a mérésünk tárgyának, azaz mit mérünk? Egy régi, jól bevált fogalmat gyakran használ a művészet filozófiája (a kritika már kevésbé), ha műalkotásokról beszélünk, és ez a szépség. (Figyelemre méltó, hogy egy kritikai írásban valamely kortárs műre azt mondani, hogy szép, több mint sértő lehet, vagy egyesek akár a közlő hozzá nem értését is elővételezhetik belőle. Ezekre az érdekességekre most nem áll módomban bővebben kitérni.) A tetszés szó is elég nagy népszerűségnek örvend e téren, úgy a laikusok, mint a szakértők körében. S ez már egy kicsit bonyolultabb jelenségre utal, hiszen hangsúlyosabban feltételezi a befogadó létét is. Ha a tetszésre vagyunk kíváncsiak, akkor számolnunk kell a befogadó szakértelmével, jártasságával, személyiségével, a kordivattal, stb. A művészetpszichológiában például népszerű, sokat vizsgált téma a tetszés. Empirikus úton való megragadásához különböző skálákat alkalmaznak: Jelölje be, mennyire tetszik! vagy Kitenne-e a szobájában? vagy Szívesen megnézné még egyszer? Ezekre a kérdésekre általában 1-7-ig, 1-5-ig terjedő skálákon kell válaszolni, s a kérdezők feltételezik, hogy a tetszés egy tudatos történés, és a befogadó képes ezekre a kérdésekre valós válaszokat adni. Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy mit preferálnak, illetve választanak az emberek, akkor még a többi műtárgyra is tekintettel kell lenni. A

preferenciavizsgálatoknak a kísérleti esztétikában nagy hagyománya van. Itt a művészi ítéletet mindig választási folyamatnak tekintik; két, illetve több tárgy, szín, forma, stb. közül mit tartanak az emberek jobbnak, szebbnek. A művészet megítélésében szempontunk lehet az is, függetlenül magunkat a befogadó szeszélyeitől és befogadói szabadságát megillető jogaitól, hogy maga a mű mennyire autentikus, mennyire eredeti, mennyire hagyományörző. Ugyanakkor fontosnak tarthatjuk azt is, ha éppenséggel nem az, hanem valami újszerűt kínál. Visszakanyarodva az értékelés lehetséges módjai közül a mérésre, nyilvánvaló, a mérés tárgya (amit a fentiekben elkülönített szempontok közül kiválasztunk, amire kíváncsiak vagyunk, illetve aminek a legnagyobb jelentőséget tulajdonítunk) meghatározza a mérési eszközt is, s ezáltal a mértékegységet is. Így a fenti fogalmakhoz rendelhetők a következő mértékegységek/mérési egységek is, amik számszerűsíthetők vagy kétpólusú jelekké alakíthatók (igen-nem): a közönség tetszése, a látogatók száma, a vásárlók száma, az általuk a kiállítóhelyen eltöltött idő, a műértők ítélete, a kritikusok véleménye, a műalkotás ára mind ilyen szempontok lehetnek.

A helyzetet bonyolítja az idő múlása során az értékelésekben lefolyó változás. A értékelés ezen egységei megkülönböztethetők „műfajilag”. A humán csoportba sorolandók az esszék, kritikai írások, megnyitó beszédek stb. formátumában megszülető ítéletek. Ezek nem közvetlenül fordíthatóak le értékekké vagy számértékekké, de mindegyike explicit vagy implicit módon állást foglal: jó vagy nem jó az a dolog, érdekes vagy érdektelen, tartalmas vagy üres. Tehát bizonyos általános értelemben leméri, felméri a műalkotást.

Az üzleti életbe ágyazódik az ár, és valamelyest a követendő divat kijelölése is. A kritika, a szakértők által elismert művek értékessé válhatnak az üzletben, illetve fordítva, aminek felmegy az ára, értékessé minősülhet.

Természettudományos igényű próbálkozás a kiállítóhelyen eltöltött idő mérése, vagy a befogadó viselkedésének pszichológiai tanulmányozása.

Ezek a mérési eljárások mindegyike valamely módon az objektivitáshoz akarja kötni az értékelést. Ez a törekvés a természettudományos eredetű méréseknél a legszembetűnőbb. Azonban ez nem jelenti azt, hogy a számok bevezetése megfellebbezhetetlen tények bevezetését és abszolút objektivitást eredményez. Ugyanis az objektivitás lehet relatív is.

Az Attendometer aktualitást ad a mérés problémájával való foglalkozásnak, mivel ez a műalkotás maga is mérőeszköz, s ezáltal új megvilágításba helyezi a mérés problémakörét. Ahogyan ez a mű kilép a szerepéből, és nem csak mint műalkotás működik, hanem mérőeszközként is és vice versa, nem csak mérőeszköz, hanem műalkotás is, úgy ez az írás is kilép a szűken művészettudománynak tekintett bölcsészeti keretektől, s egy részben természettudományos alapú diszciplínát is megidéz. Ezért az Attendometer bemutatása mellett még egy mérési módot is felvázol röviden, jelesül az empirikus esztétika, és/vagy a művészetpszichológia eszközeit.

A művészetpszichológia azon ága, amely a befogadás folyamatait kutatja, és a modern pszichológia kelléktárát (kísérlet, statisztika, stb.) alkalmazza, számos eredménnyel rendelkezik az explorációs időnek nevezett változó kapcsán. Az explorációs idő egy kísérletben egyrészt azt jelentheti, hogy mennyi ideig mutatja a kísérlet vezetője az ingert (műalkotást) a kísérleti személynek (befogadónak). Az ilyen jellegű vizsgálatok eredményei szerteágazóak. Annyiban azonban egybevágnak, hogy bizonyos korlátok között fennáll az a jelenség, hogy minél tovább nézünk valamit, annál jobban tetszik. Ezt például így lehet magyarázni: miközben valaki nézi a képet, egyre inkább ismerőssé válik számára, s az

ismerőség biztonságot, vagyis jót jelent, mármint biológiailag így vagyunk programozva. Egy másik magyarázat szerint: ahogy az idő előre halad, a tárgy megtelik jelentéssel, egyre több mindent fedezünk fel benne, egyre több asszociációt kelt. E vizsgálatok némelyike szerint az explorációs idő növelésével nem jár végig együtt a pozitív megítélés. Amikor már túl sok idő telt el, akkor a műtárgy unalmassá válik, nem izgatja az ún. általános éberségi vagy izgalmi rendszerünket, s ez az unalom és érdektelenség mutatkozik meg a hanyatló tetszésben.

Vizsgálták azt is, mit csinál a kísérleti személy, ha ő szabályozhatja az explorációs időt, azaz, kontrollálhatja, meddig nézi, figyeli a tárgyat. Ahogyan ez általában lenni szokott a kiállítóhelyeken. Arra, hogy ezt a viselkedést (mennyi időt tölt el egy kép előtt a kísérleti személy) összehasonlítsuk valamivel, például esetünkben a tetszéssel, nagyon jó lehetőségeket nyújt a kísérleti pszichológia. Mindegyik változó „számósítható”, s akkor már elő is lehet venni a statisztikát, össze lehet hasonlítani az adatokat. Vagyis ki lehet számolni, hogy az eltöltött idő növekedésével együtt jár-e a tetszés növekedése. Vajon feltétlenül azt nézzük legtovább, amit preferálunk? Miért ne lehetne az a helyzet (adott esetben, időnként), hogy pont azt nézem sokáig, ami nem áll közel hozzám, nem érint meg, azaz amit nem értek, hiszen időbe telik, míg próbálom megfejteni, jelentéssel megtölteni.

A kérdés az: igaz-e, hogy a legtovább nézett mű a legjobban tetszik, legjobb, legszebb, legfenségesebb? Fontos-e tudni, hogy mennyi ideig nézzük a műveket? Mit tudunk meg a műbefogadás folyamatáról, ha ismerjük a hozzá szükséges időt? Ezeket a kérdéseket érdemes átgondolnia mindazoknak, akik a művészet értékelésének valamely ágával foglalkoznak.

Az Attendometer megvalósítása, már amennyiben mérési eszköznek vesszük, módszertani, technikai hibáktól nem volt mentes, s ezzel a szerzők is tisztában vannak. Mert például előfordulhat, hogy egy nagyméretű képet egy kicsi előtt állva nézünk, s így a kisebb méretű értékét növeljük. Az ilyen jellegű hibák a nem megfelelő érzékelők, illetve az egyéni befogadói magatartás rovására írhatók.

Az Attendometer megoldása az értékelés, megítélés fogalomkörére szellemes, és felveti az áru, árusítás, nézettség, érték s egyéb fogalmak körüli problémákat. Fontos-e egyáltalán, hogy jól lefedte a teret az érzékelő rendszer vagy sem? Fontos-e, hogy mi lett az eredmény?

A két lehetséges válasz kifejtését kezdjük az igennel. Úgy tűnt, maguknak a kiállító művészeknek fontos, ez derült ki a Stúdió Galériában ennek kapcsán rendezett beszélgetésből. A győztes, illetve a helyezett mint egy „verseny” nyertesei szerepeltek. Bár ez nem volt verseny, mégis úgy tűnik, mintha hallgatólagosan beismernék, elismernék azt a tézist, miszerint a jó művész vonzza a sok látogatót. És ennek értelmében az a jó művész, akit néznek. A figyelem pedig gyakran azonosítódik a sikerrel. Az él túl, aki sikeres. Ezt a hiedelemrendszert annyiban támogatja ez az eljárás, amennyiben azt az illúziót kelti, hogy objektív mércével ítéli meg a műveket. Mindezt a számszerűsítéssel éri el, mely a racionalitás világának ígéretét lebegtetni. S ily módon vonzása abban áll, hogy objektív összehasonlítási alapot kínál, kimutatja a sikereket. Ha nemet mondunk a fenti kérdésre, akkor nem az eredményeket tartjuk fontosnak, hanem azokat a művészetelméleti kérdéseket, amiket az alkotás felvet. Például tegyük fel, a filozófia kisemmizte a művészetet. Ekkor elképzelhető, hogy a művészet többek között ilyen eszközökkel igyekszik visszavenni a kontrollt. Vagy: pont ez a mű demonstrálja, hogy a művészet elvesztette autonómiáját, s nem gyakorol hatalmat a művészet önmaga felett. Az ellenőrzés a művészetelmélet és a gazdaság kezében van.

Tulajdonképpen mindegy, hogy komolyan vesszük-e az adatokat, hiszünk-e objektivitásukban vagy sem. Az a lényeges, hogy igyekezzünk a végére járni, mit mér az

Attendometer. Tudjuk, mi volt a mérőeszköz, ismerjük az eljárás eredetét, tudjuk, nem feltétlen közelíti jól az objektivitást. De mi volt a mérés tárgya? A mű címe szerint a figyelem vagy a részvétel. Mit jelent, ha valamire figyelmünket irányítjuk, ha valamiben részt veszünk? Mit jelenthet az idő ebben a kérdésben? Mi határozza meg figyelmünk tárgyát, fenntartásának idejét? Ezek és az ehhez hasonló kérdések az Attendometer igazi eredményei.

ATTENDOMETER TOP 10

Az ATTENDOMETER által mért nézettségi mutatók a Műcsarnokban megrendezett Szerviz, Klíma és Out of Time című kiállításokon 2001. október 7-én zárás után:

1. Eike Berg = 4073 pont
2. Benczúr Emese = 4050 pont
3. Hecker Péter - Béreljen Művészt = 4028 pont
4. Vénusz Stúdió = 4020 pont
5. Till Attila = 4009 pont
6. Szûcs Attila = 3965 pont
7. Horváth Tibor = 3960 pont
8. Koronczi Endre = 3950 pont
9. Fodor János = 3942 pont
10. Klímaszervíz = 3928 pont